

Bir iş olmadığına, "Kaderde yokmuş." derler, ama günah işleyince "Kendin ettin." derler. İmam Maturidi'nin kadere inanmadığı söyleniyor, doğru mu? Kader olursa imtihan olmazmış! Risaleler doğrultusunda bilgi verir misiniz?

İmam Maturudi Ehl-i sünnet inancının iki büyük imamından birincisidir. Ehl-i sünnet inancında ise **kader** ve **irade** beraber olarak kabul edilir. Bu inançta ne kader ne de insan iradesi inkar edilmez. Bu çok basit ve tarihi bir bilgidir, bunun ispata bile ihtiyacı yoktur. Bütün ilm-i kelim kitaplarında bu gerçek ve hakikat yazılıdır.

Kaderi inkar eden **Mutezile** mezhebidir. Bu mezhebe göre kader diye bir şey yok, her insan kendi kaderini kendi çizer. Tabii insan açısından böyledir. Felsefe ekseni bu mezhep bile kaderi bütünü ile inkar etmiyor. Sadece insana bakan noktada inkar ediyor. İnkâr etmesinin temel gerekçesi ise irade ile kader arasındaki uyum inceliğini kavrayamamaktır. İmam Maturudi'nin ömrü bu batıl mezhebi çürütmek ile geçmişken, "İmam Maturudi kaderi inkar ediyor." demek, gerçekten çok komik ve cehalet örneği bir iddiadır.

Cebriye mezhebi ise **Mutezile**'nin aksine iradeyi kadere muhalif gördüğü için, insanın mesuliyetini icap eden **iradeyi inkâr** etmişlerdir. Cebriye mezhebi de yine aynı gerekçe ile yani kader ile irade arasındaki ahengi anlayamama hastalığından dolayı insan iradesini inkar ederek kadere meyletmişler.

Ehl-i sünnet ise, kader ile iradeyi bir birine muhalif bir biri ile çelişen iki zıt görmedikleri için her ikisini de kabul edip iman etmişlerdir. *Zaten kader konusunun en çetrefilli ve en müşkül tarafı, kader ile iradenin uyumu meselesidir.* Bu konu Risale-i Nurların Sözlere adlı eserinin [Yirmi Altıncı Söz](#)'ünde kati ve tam olarak izah edilmiştir. Teferruat için burası mütalaa edilebilir.

İmam Maturudi ve Ehl-i sünnet ışığında kaderin bazı noktalarına kısaca işaret edelim.

Kaderin biri büyük diğeri küçük olmak üzere iki dairesi var. **Büyük dairede** insan iradesinin bir fonksiyonu ve tercihi söz konusu değildir, insan bu dairede mutlak bir cebir içindedir. Bu dairenin tek galibi ve hakimi Allah'tır. Bu dairede insan iradesi işlemediği için Allah bu dairede olup bitenlerden insanı sorumlu tutmayacaktır. Bu daire, *şu ana babadan olmamız, şu memlekette doğmamız, şu boyda ve şu şekilde olmamız, şu ırktan olmamız* gibi insan iradesinin tesiri olmayan şeylerden oluşuyor.

Küçük dairede ise hakim ve müreccih insan iradesidir. Yani bu küçük dairenin

idare ve tercihleri tamamen insana aittir. Bu sebeple insan bu dairede olan biten her şeyden sorumlu ve yükümlüdür. Zira kontrol insan iradesindedir. Bu dairenin faaliyet alanları ise *iman küfür, iyi kötü, hayır şer, günah sevap* gibi şeyler arasında seçim ve tercih yapmaktır. Ehl-i sünnet inancında insan kaderin önünde mahkum değildir. İnsan kendine verilen cüzi iradesi ile seçim yapabilir. Öyle ise seçiminin sonucundan da mesuldür.

İnsan iradesine temas eden fiillerin ve amellerin iki boyutu, iki yüzü vardır. **Birisi** fiilin yaratılması ki, bu tamamen Allah'a aittir. Allah'tan başka yaratıcı yoktur. Diğeri ise fiilin tercih edilmesinde irade ve seçme işidir ki bu kısımda tamamen insana aittir. Yani bir fiilin aslını Allah yaratır, vasfını ise insan iradesi ile tayin eder. O zaman yaratmak Allah'ın, mesuliyet ise insanın olur. Bu hayırda da şerde aynıdır, değişmez.

Allah bu dünyada kudretini bizim yaratma kabiliyeti olmayan, ama seçme hürriyeti bulunan irademize bağlamıştır. Allah biz ne istersek adeti gereği onu yaratır. Mesela, camiye gitmeyi istedik bizi camiye götüren Allah'tır ya da meyhaneye gitmek istedik, bizi meyhaneye götüren yine Allah'tır. Allah, imtihan gereği sonsuz kudretini insanın zayıf iradesine şart yapmış, insan ne talep ederse onu yaratıyor. Öyle ise yaratan değil tercih eden mesuldür.

Üstad Hazretleri bu hakikati şu şekilde izah ediyor:

"İrade-i cüz'iyeye-i insaniye ve cüz-ü ihtiyariyesi, çendan zayıftır, bir emr-i itibarîdir. Fakat Cenâb-ı Hak ve Hakîm-i Mutlak, o zayıf, cüz'î iradeyi, irade-i külliyesinin taallûkuna bir şart-ı âdi yapmıştır. Yani, mânen der: 'Ey abdim, ihtiyarınla hangi yolu istersen, seni o yolda götürürüm. Öyleyse mes'uliyet sana aittir.'"

"Teşbihte hata olmasın, sen bir iktidarsız çocuğu omuzuna alsan, onu muhayyer bırakıp 'Nereyi istersen seni oraya götüreceğim.' desen; o çocuk yüksek bir dağı istedi, götürdün. Çocuk üşüdü yahut düştü. Elbette 'Sen istedin.' diyerek itab edip, üstünde bir tokat vuracaksın. İşte, Cenâb-ı Hak, Ahkemü'l-Hâkimîn, nihayet zaafıta olan abdin iradesini bir şart-ı âdi yapıp, irade-i külliyesi ona nazar eder."(1)

"Yedincisi: İlim, malûma tâbidir. Bu kaziyeye göre, malûm, ilme tâbi değildir; çünkü devir lâzım gelir. Öyleyse, bir insan, amelen yaptığı bir fiilin esbabını kadere havale etmekle taallül ve bahaneler gösteremez."(2)

"İlim maluma tabidir." sözünü akla yaklaştırmak için şöyle bir temsil verelim: Ehli kalp olan bir hakim adliyeden dışarıyı seyrederken telaşla bir zatın geçtiğini görüyor ve katibe diyor yaz; "*Şu adam ileride haksız bir cinayet işleyecek ve cezası da şudur.*" O katip hakimin hükmünü dosyalayıp rafa koyuyor. Aynen dosyadaki gibi o adam gidip haksız bir cinayeti işleyip hakimin huzuruna çıkarılıyor. Hakim o adam hitaben "*Ben senin bu suçu işleyeceğini sezdiğim için dosyanı hazırladım, cezan şudur.*" diyor. Şimdi o katil hakime, "*Sen bu dosyayı hazırladığın ve cezamı takdir ettiğin için ben bu suçu işledim.*" dese, ne kadar hakikatsiz olur anlaşılır.

İşte Allah'ın ezeli ilmi ile bizim ne yapacaklarımızı önceden bilip kaderde dosyalaması da bunun gibidir. Burada insanın itiraz ve şikayete hakkı yoktur. Zira Allah'ın ilmi ve olayları önceden bilip kadere yazması, cebir vasıtası değildir.

"*Malumun ilme tabi olması*" durumunda, durum aksine dönüp insan iradesinin iptali ortaya çıkar ki, bu doğru bir hüküm değildir. Batıl Cebriye mezhebinin savunduğu fikir bu minval üzeredir. Ehl-i sünnet ise "*ilim maluma tabidir*" hükmünü benimsemiştir.

Malumun ilme tabi olması, insan iradesinin üzerindeki mutlak baskıyı ifade ettiği için, devir ile tabir ediliyor. **Devir**, burada insan iradesinin İlahi irade karşısında mutlak bir baskı ve cebir içinde olmasına karşın, Allah'ın onu özgür bir irade sahibiymiş gibi mesul tutmasıdır ki bu bir kısır döngüdür. Yani dudaksız bir insana "**üfle**" demek, bacaksız bir adama "**koş**" demek, gözsüz bir adama "**gör**" diye mesuliyet vermek gibi kısır bir döngü olur. Allah böyle şeyleri yapmaktan ve emretmekten münezzeh ve mukaddes olduğuna göre, "*malum ilme tabi*" diyemeyiz. İradesiz bir adamı iradeli bir adam gibi mesul tutmak devir demektir.

İlim sıfatı, kudret ve irade sıfatı gibi baskı ve cebir oluşturacak bir sıfat değildir. Bu sebeple Allah'ın her şeyi önceden ve olmadan bilmesi baskı ve cebir oluşturmaz. Maalesef bu hususta Mutezile ve bazı İslam filozoflarını yanıltan nokta bu olmuştur.

Ehli kalp bir öğretmen talebesine bir ödev verse, yarına hazırlan gel seni, bundan imtihan edeceğim. Yalnız öğretmen ehli kalp olduğu için onun akşam bilardo oynayıp ödevine hazırlanmayacağını ve kırık not alacağını önceden bildiği için, ona daha imtihan etmeden kırık not veriyor. Ehli kalp öğretmenin öngörüsü gibi hakikaten o talebe akşam bilardo oynamaktan imtihana hazırlanma fırsatı bulamaz ve imtihandan kırık not alır. Öğretmeni ona der "*Ben senin kırık not alacağını bildiğim için not defterine yazmıştım.*" Şimdi talebenin "*Sen öyle yazdığın için ben kırık not aldım, yoksa ben daha iyi not alabilirdim.*" demeye hakkı olabilir mi; böyle bir mazeret gösterebilir mi? Elbette gösteremez ve hak dava edemez.

İşte Allah'ın ilmi zaman ve mekan kayıtlarından mukaddes ve münezzeh olduğu için, olmuş ve olacak her şeyi biliyor. Allah'ın bu bilmesi insan iradesi üstünde bir baskı bir cebir oluşturmuyor. Bu sebeple Ehl-i sünnet alimleri "**ilim maluma tabidir.**" diyerek, bu hakikati formüle etmişler. İnsanın hürriyeti ve iradesi ile iş yapması Allah'ın ilmine bir eksiklik vermez, zira bu planı yapan da Allah'tır. Yani

insanı hür kılan da Allah'tır. Allah'ın kendi planını bozması mümkün olmayacağı için, elbette ilimde cebir ve baskının olması düşünülemez.

Dipnotlar:

(1) bk. [Sözler, Yirmi Altıncı Söz.](#)

(2) bk. [İşârâtü'l-İ'câz, 7. Ayetin Tefsiri.](#)